

Albin Koprukowniak

"Rodzina wiejska na Podlasiu 1864 - 1964", Danuta Markowska, Wrocław 1970 : [recenzja]

Rocznik Lubelski 15, 280-285

1972

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

pozwoilioby uniknac pomyłki w przypisie na s. 237, dotyczącym osoby pierwszego austriackiego generał-gubernatora w Lublinie⁶.

Zamykające ksiązkę „Uwagi końcowe” tylko w pewnym stopniu mozna uznać za „próbę systematyzacji etapów rozwojuwy idei federacyjnych”. Jednolitość tego zakończenia rozbija zarówno przeniesienie tutaj z ostatniego rozdziału prezentacji poglądów SDKPiL i PPS-Lewicy z lat 1917—1918, jak i przedstawienie w tym miejscu polskiej polityki wschodniej w latach 1918—1921.

Obszerny spis źródeł i literatury przedmiotu pomija jednakże niektóre pozycje cytowane w tekście⁷.

Mimo podniesionych usterek praca K. Grünberga stanowi istotny wkład do badań nad dziejami polskiej myśli politycznej w dobie porozbiorowej, prezentując zarówno dotychczasowy dorobek badawczy w tym zakresie, jak i wskazując na powazne luki w badaniach nad poszczególnymi problemami.

Jan Lewandowski

⁶ Wymieniony w przypisie gen. Karl Kuk był drugim z kolei, spośród czterech austro-węgierskich generał-gubernatorów w Lublinie i objal ten urząd nie w 1915, ale 1 maja 1916 roku. Pierwszym lubelskim generał-gubernatorem z ramienia Austro-Węgier był od wrześn ia 1915 do kwietn ia 1916 roku gen. Erich von Diller, późniejszy namiestnik Galicji. Zob. A. Hausner, *op. cit.*, s. XIII i 62.

⁷ M. in.: J. Lerski, *A Polish Chapter of Russian-Japanese War*, Tokio 1959; J. Szuldrzyński, *Anglia i Polska w polityce europejskiej*, Jerozolim a 1945.

Danuta Markowska: Rodzina wiejska na Podlasiu 1864—1964.

Wroclaw 1970, ss. 227

Zróźnicowanie kulturowe, religijne i etniczne Podlasia kierowało i kieruje ku niemu zainteresowania nie tylko badaczy jego dziejów politycznych i społecznych, ale także przedstawicieli tych dyscyplin, których interesuje przede wszystkim współczesność, a którzy świadomi są, że badania teraźniejszości bez uwzględnienia uwarunkowań historycznych przynoszą rezultaty o wątpliwej wartości. Wynikiem takiej postawy badawczej są prace śledzące rolę historii we współczesności, zaleźności pomiędzy historią, czy nawet wężej — tradycją historyczną, a współczesnymi przemianami¹. Powstają więc prace z pogranicza kilku dyscyplin społecznych. Do nich nalezy także recenzowana praca. Autorka przenosi, podejmowaną dotychczas na innych terenach, socjologiczno-etnograficzną problematykę badań nad rodziną współczesna² na teren Podlasia, umieszczając ją, podobnie jak i w innych swoich pracach, na szerokim tle historycznym, zakreślonym ramami lat 1864—1964, a w pewnych partiach odwołuje się także do stuleci wcześniejszych. Zarówno ramy chronologiczne pracy, jak i przyjęte ujęcie historyczno-topologiczne usprawiedliwiają więc zainteresowanie historyka dziełem powstałym w warsztacie etnografa. Historyka interesują zarówno rezultaty, jak i metoda dzięki której zostały one uzyskane.

Fostawione we wstępie problemy badawcze rozwijane są w czterech kolejnych rozdziałach, z których pierwszy ma charakter wprowadzający i przedstawia dorobek

¹ M. Biernacka, *Wsie drobnoszlacheckie na Mazowszu i Podlasiu. Tradycje historyczne a współczesne przemiany*, Wroclaw 1966.

² D. Markowska, *Rodzina wiejska w rejonie Płocka*, „Zeszyty Badań Rejonów Uprzemysławianych”, 6, 1963; Te jze, *Rodzina w środowisku wiejskim. Studium wsi podkrakowskiej*, Wroclaw 1964; Te jze, *Kierunki przeobrażeń współczesnej rodziny wiejskiej*, „Roczniki Socjologii Wsi”, 2, 1964; Te jze, *Rodzina wiejska na terenie dawnej Puszczy Zielonej, W. Kurpie. Puszcza Zielona*, Wroclaw 1965.

etnografii i socjologii w badaniach nad współczesną rodziną wiejską w Polsce. W następnych rozdziałach bada autorka wpływ zróżnicowania wyznaniowego i społecznego ludności wsi podlaskiej na stosunki rodzinno-sąsiedzkie, zakres i przebieg procesu zacierania się różnic kulturowych wewnątrz wsi i jej adaptację do społeczeństwa globalnego, wreszcie — główne prawidłowości przeobrażeń rodziny wiejskiej na Podlasiu w okresie ostatnich stu lat. Rezultaty uzyskane na tym terenie porównywane są z wynikami podobnych badań w innych regionach kraju, co pozwala na wydobycie zarówno cech specyficznych, podlaskich, jak i ogólnych prawidłowości dokonujących się przemian, dających się odnieść także do innych regionów Polski.

Badaniami objęto wszystkie rodziny czterech wsi, zróżnicowanych ze względu na pochodzenie społeczne ich mieszkańców (chłopi i szlachta zagrodowa) i ze względu na wyznanie (katolicy i prawosławni). Są to: 1) chłopski i katolicki Szczegłacin w obecnym powiecie łosickim z terenu byłego Królestwa Polskiego, 2) szlachecka i katolicka Mogielnica w tymże powiecie, 3) chłopska i katolicko-prawosławna Wólka Zamkowa w obecnym powiecie siemiatyckim z byłej guberni grodzieńskiej Cesarstwa Rosyjskiego, 4) chłopsko-szlacheckie i katolickie Chrołowice z tegoż powiatu.

Przy dobrze przebadanych wsi nasuwa się kilka uwag. W pracy nie zostały określone granice regionu podlaskiego. W części historycznej, obejmującej „wskaźanie jedynie tych procesów i prawidłowości historycznych, które [...] szczególnie zaważyły na charakterze wiejskich społeczności lokalnych i zasadniczych postaciach życia rodzinnego” na Podlasiu poczynając od XII wieku, ograniczono się do terenów województwa podlaskiego z czasów Rzeczypospolitej. Pominięta została południowa część Podlasia, wchodząca w skład dzisiejszego województwa lubelskiego. Wydaje się, iż zaważyło to w znacznym stopniu na wynikach pracy opartej na badaniach czterech wsi z terenu dwóch sąsiadujących ze sobą powiatów. Autorka „zgubiła” bowiem w ten sposób szereg problemów, zwłaszcza z zakresu rosyjskiej polityki narodowościowo-wyznaniowej lat 1864—1915, które to problemy ze szczególną ostrością wystąpiły właśnie na pominiętym terenie.

Omawiając „historyczne determinanty wiejskich społeczności lokalnych na Podlasiu” główną uwagę skupia autorka na dziejach Podlasia do 1864 roku. Okres 1864—1964 zajmuje niewiele miejsca. Wynika to po części ze stanu badań nad najnowszymi dziejami tego regionu, ale także ze wspomnianego już terytorialnego zawężenia badań i pominięcia w nich południowej części Podlasia. Uwadze autorki uszły więc takie zjawiska, jak: 1) likwidacja obrządku grekokatolickiego i zmuszanie ludności unickiej do przyjmowania prawosławia w latach 1875—1905, 2) przejście znacznej części byłych unitów na Podlasiu do kościoła rzymsko-katolickiego po ukazie tolerancyjnym z 1905 roku, 3) inne elementy rosyjskiej polityki narodowościowo-wyznaniowej, której celem była rusyfikacja wschodnich terenów Królestwa Polskiego.

Podlasie było, obok Chełmszczyzny, terenem najbardziej w Kongresówce zagrożonym rusyfikacją. Jednym ze środków polityki rusyfikacyjnej władz było popieranie prawosławia i ograniczanie na tym terenie kościoła rzymsko-katolickiego (m. in. likwidacja diecezji podlaskiej po powstaniu styczińowym). Ludność prawosławna uznawana była przez władze carskie za rosyjską. Polityka władz powodowała powstawanie i zaostrzenie antagonizmów wyznaniowych i narodowościowych, w tej części Podlasia znacznie ostrzejszych i świeższych niż na terenach Cesarstwa, na których unie zlikwidowano w 1839 roku³.

³ M. Ż y w c z y ń s k i, *Z badań i literatury o kościele katolickim w Rosji i Królestwie Polskim w XIX wieku*, „Nova Polonia Sacra”, 3, 1939, s. 130; K. G r o n i o w s k i, *Realizacja reformy uwłaszczeniowej 1864 roku*, Warszawa 1963, s. 68; T e n ż e, *Kwestia agrarna w Królestwie Polskim 1871—1914*, Warszawa 1966, s. 184.

Prześledzenie odbicia tych zjawisk w sferze życia rodzinnego mogłoby przynieść interesujące rezultaty i z pewnością wzbogaci obraz przemian, jakie przeszła rodzina wiejska na Podlasiu po 1864 roku. Bez uwzględnienia także tych zjawisk obraz ten trudno uznać za typowy dla całego Podlasia. Autorka wspomina wprawdzie o likwidacji parafii unickich na Podlasiu: „W 1839 r. zniesiono unię kościoła grecko-katolickiego [...]. Jedynie w ziemi chełmskiej i na Podlasiu utrzymało się kilka parafii unickich. Zostały one zlikwidowane w r. 1873”. W objętej badaniami Wólce Zamkowej likwidacja unii nastąpiła więc w roku 1839 i w innych okolicznościach niż w tej części Podlasia i w ziemi chełmskiej, które znajdowały się w granicach Królestwa Polskiego. Na terenie tym znajdowało się w 1873 roku nie kilka, ale 267 parafii unickich, z czego ponad sto na Podlasiu⁴. Tworzyły one greckokatolicką diecezję chełmską, zlikwidowaną przez władze rosyjskie w 1875 roku⁵. Dokładne dane o liczbie ludności unickiej na terenie rzymsko-katolickiej diecezji podlaskiej w roku 1863 podaje cytowany przez autorkę K. Sochaniewicz⁶.

Podstawę źródłową pracy stanowią badania ankietowe przeprowadzone w latach 1960—1964. Posłużyły one do sporządzenia licznych tabel przedstawiających omawiane procesy w przeciągu stulecia 1864—1964, m.in. do przedstawienia rozwoju ludnościowego i gospodarczego poszczególnych wsi, poczynając od okresu przeduwłaszczeniowego (tabele 1—4). Wykorzystano przy tym również dane ze *Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego*, oraz uzyskane drogą wywiadów. Nie wykorzystano urzędowych danych statystycznych, podobnie jak nie skorzystano z ksiąg metrykalnych przy opracowywaniu takich zagadnień, jak na przykład dobór terytorialny i wyznaniowy w małżeństwach zawartych w poszczególnych wsiach⁷. Jeżeli dla małżeństw zawartych w naszym stuleciu można zaufać danym uzyskanym w oparciu o badania ankietowe, to przy danych z lat wcześniejszych skonfrontowanie wyników ankietowych z metrykami kościelnymi pozwoliłoby na uściślenie tych pierwszych i na ocenę ich wiarygodności. Metryki kościelne były wykorzystywane w badaniach demograficznych w Polsce od końca XIX wieku, a sposób wykorzystania ich posiada już pokaźną literaturę⁸. Szczególnie przydatne byłyby dane uzyskane z metryk przy omawianiu liczby urodzeń w rodzinie, śmiertelności niemowląt, wieku rodziców itp. zagadnień omawianych w pracy.

Kilka przytoczonych wyżej uwag krytycznych nie może zaważyć na pozytywnej ocenie całości pracy, pozwalającej spojrzeć na podstawowe przemiany społeczne, polityczne i kulturalne ostatnich stu lat z perspektywy rodziny i przeobrażeń, jakie spowodowały one w tej podstawowej instytucji społecznej. Praca przynosi także zapowiedź dalszych monografii obejmujących podstawowe dzieje kultury Podlasia, m.in. zagadnienia kształtowania się świadomości społecznej i narodowej.

Jan Lewandowski

⁴ *Chołmskij greko-uniatskij mesacesłow na 1875 god*, Warszawa 1874, s. 78—109.

⁵ J. Lewandowski, *Likwidacja obrządku grecko-katolickiego w Królestwie Polskim w latach 1864—1875*, „Annales UMCS”, Sec. F, vol. XXI, 1966.

⁶ *Stosunki narodowościowo-wyznaniowe w diecezji podlaskiej w r. 1863*, „Lud”, 20, 1919.

⁷ Autorka korzystała z materiałów archiwalnych, m.in. w cytowanej w przyp. 2 pracy o rodzinie wiejskiej w rejonie Krakowa.

⁸ Przytaczają ją m.in. S. Hosiowski i Z. Sułowski, *Ewidencja ruchu naturalnego oparta na dawnych metrykach parafialnych*, „Przeszłość Demograficzna Polski”, 4, 1971, s. 3—6.

Strajk nauczycielski 1937 roku. Materiały i źródła

(opracowanie redakcyjne i wybór materiałów źródłowych **Ryszard Orłowski**
i **Wiesław Śladkowski**), Lublin 1971, ss. 292

Zarząd Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego w Lublinie prowadzi od kilku lat ożywioną działalność wydawniczą¹ i kultywuje bogate i postępowe na tym terenie tradycje ruchu nauczycielskiego. Dowodzi to dużego zrozumienia tradycji tego ruchu dla obecnej działalności związkowej. Prezentowana tu publikacja stanowi wynik badań naukowych nad jednym z najbardziej znamienych wydarzeń w historii Związku Nauczycielstwa Polskiego, jakim był strajk w 1937 roku. Publikowane materiały są rezultatem dorobku sesji naukowej zorganizowanej w Lublinie.

Na całość publikacji składają się referaty (s. 9—73): Mariana Walczaka, *Trzydziestoletnia rocznica strajku nauczycielskiego*; Mieczysława Marczyka, *Sytuacja w szkolnictwie i związkowym ruchu nauczycielskim Lubelszczyzny jako podłoże strajku 1937*; Stanisława Krzykały, *Akcja strajkowa nauczycieli Lubelszczyzny w 1937*; komunikaty (s. 74—120): Wawrzyńca Duszy, *Strajk nauczycielski w województwie warszawskim*; Mariana Walczaka, *Nauczyciele poznańscy w walce o niezależność ZNP w 1937*; Edwarda Olszewskiego, *Stanowisko regionalnej prasy lubelskiej wobec strajku nauczycielskiego*; Mieczysława Wieliczko, *Sytuacja w ruchu nauczycielskim w 1937 w Jaśle*; dyskusja (s. 121—193) i wybór źródeł (s. 194—288).

M. Walczak przypomniał rolę Związku Nauczycielstwa Polskiego we wroście radykalizmu społecznego i politycznego, skierowanego przeciw polityce wewnętrznej i zagranicznej rządu a potem w obronie Zarządu Głównego, zakończonym zwycięstwem na zjeździe delegatów w dniu 2 lutego 1938 roku w Krakowie.

M. Marczyk w pogłębionym o analizę materiałów archiwalnych, głównie o proveniencji związkowej i prasy ZNP przedstawił sytuację szkolnictwa i oświaty na Lubelszczyźnie oraz rolę ruchu związkowego w walce o zmiany nie tylko w strukturze polityki oświatowej, ale także treści programowych. Rozważania swoje ograniczył ramami dziesięciolecia 1927—1937, koncentrując się głównie na szkolnictwie podstawowym, wskazując, że w 1935 roku szkół III stopnia było na wsi lubelskiej 11,4%, a I stopnia aż 70,2%. Liczba szkół o 1 nauczycielu wzrosła w latach 1932—1935 — z 38,1% do 45,6%, a szkół z 7 nauczycielami spadła z 7,8% do 5,7% (s. 27). Odbijało się to, rzecz rozumiała, na powszechności nauczania. Autor przytoczył bardzo wymowne liczby dla powiatu łukowskiego, w którym w 1929 roku aż 17%, a w Chełmie 28% dzieci nie uczęszczało do szkoły. Sytuacja tylko niewiele zmieniła się w latach trzydziestych, tym bardziej, że budownictwo szkolne było bardzo ograniczone. Także sytuacja nauczycielstwa nie była do pozazdroszczenia. O jego prawa walczył tu nie tylko Zarząd Okręgu, ale od 1929 roku pismo „Ognisko Nauczycielskie”, jako organ Zarządu Okręgu. Było ono, jak pisze M. Marczyk „wykładnikiem i propagatorem postępowego programu oświatowego oraz lewicowych poglądów przywódców” (s. 39). W sposób syntetyczny autor ukazał tu ewolucję polityczną ruchu nauczycielskiego w kierunku radykalnym, głównie w latach trzydziestych, a zwiśla od 1935 roku, co doprowadziło go do podjęcia przez III Okręgowy Zjazd Delegatów ZNP w końcu grudnia tego roku uchwały głoszącej, że „zwycięstwo może dać tylko metoda walki klasowych związków zawodowych polegająca na masowej akcji całego nauczycielstwa, że w walce o szkołę nauczycielstwo powinno się oprzeć o swego naturalnego sprzymierzeńca zainteresowanego na równi z nauczycielstwem w rozwoju

¹ Zarząd Okręgu ZNP wydał bardzo starannie „Rocznik Ogniska Nauczycielskiego” w Lublinie, 2, Lublin 1969; 3, Lublin 1972, poświęcony przede wszystkim oświacie i szkolnictwu po wyzwoleniu.

szkoły — klasę robotniczą i chłopstwem” (s. 43). Radykalizacja ruchu związkowego wiodła go następnie nie tylko do podjęcia metod walki klasy robotniczej i chłopów, a mianowicie — strajku, ale do czynnego i powszechniejszego angażowania się w działalność polityczną komunistów, Stronnictwa Ludowego czy ruchu wiciowego na wsi. Na fali powszechnej aktywizacji politycznej sił ludowofrontowych dochodzi w 1936 roku do opanowania ZG ZNP przez ugrupowania lewicowe. W walce tej poważną rolę odegrało nauczycielstwo i działacze z Lubelskiego.

Punktem kulminacyjnym postawy radykalnej nauczycieli Lubelszczyzny był strajk, dla obrony interesów nauczycielstwa. Według obliczeń S. Krzykały strajkowało ogółem na Lubelszczyźnie około 3500 nauczycieli związkowych. W powiecie chełmskim strajkowało około 2/3, podobnie we włodawskim. Znacznie już mniej w łukowskim — około 1/3, w garwolińskim 1/4. Wskaźniki te uznać trzeba za bardzo wysokie, zważywszy, że władze powiatowe i szkolne przeciwdziałały tej akcji wszelkimi dostępnymi środkami, nie chcąc dopuścić do całkowitego sparaliżowania funkcjonowania szkoły. Także w samym nauczycielstwie zdania były podzielone co do celowości walki w takiej formie. Załamywały się tu postawy od pełnego poparcia ZG ZNP, obojętności do przeciwdziałania. Postawy te były w mniejszości.

W istotny sposób wzbogaciły naszą wiedzę o tamtych dniach załączone komunikaty oraz dyskusja, poszerzając krąg problematyki poza region lubelski, tym samym czytelnik otrzymał możliwość pewnej konfrontacji zasięgu walki ruchu związkowego o sprawy nauczycieli i oświaty na różne regiony kraju. Konfrontacja owa świadczy na korzyść Lubelszczyzny. Jednocześnie uwzględnienie na przykład problematyki związkowej i jej odbicie w prasie codziennej lubelskiej i nauczycielskiej w tym okresie (która nie potwierdza tezy S. Krzykały, że mało wniosła do poznania tego ruchu, s. 31) w poważnym stopniu wzbogaca naszą wiedzę na temat wydawniczej działalności ZNP. Dyskusja i wspomnienia ówczesnych działaczy związkowych i zwykłych nauczycieli przypominała atmosferę, nie tylko wielkiego entuzjazmu i hartu w walce, ale podkreślała konieczność dalszego gromadzenia materiałów o działalności pracowników oświaty, by nie uległy zapomnieniu historii.

Kilka uwag poświęcić trzeba wyborowi źródeł zamieszczonych w tym wydawnictwie. Są tu przedruki reprezentacyjnych artykułów z prasy związkowej, w tym artykuły C. Wycecha: „Groźny stan szkolnictwa powszechnego” (1930), czy artykuł z „Ogniska Nauczycielskiego” pt. „O sprawiedliwość społeczną” (1936).

Przytoczone materiały dają ogólną orientację o narastaniu protestu nauczycieli, ich krytycznego stosunku wobec ówczesnego stanu oświaty i szkolnictwa, rozwoju akcji protestacyjnej nauczycielstwa polskiego w sprawie zawieszenia działalności Zarządu Głównego ZNP, poczynając od kolportowania na tym terenie głośnej deklaracji ZG ZNP z dnia 30 września 1937 roku w sprawie nieprawego zawieszenia jego działalności, a kończąc na doniesieniach o całym szeregu powiatowych zjazdów protestacyjnych nauczycieli Lubelszczyzny. Sam strajk nauczycieli znalazł tu obfity materiał archiwalny z terenu województwa, wzbogacając poszczególne fragmenty artykułów na ten temat. Sporo danych świadczy o wrogiej postawie kleru w sprawie działalności związkowej i nauczycielskiej. Przytoczone materiały orientują także o charakterze działalności sfer rządowych i miejscowych władz przeciw nauczycielstwu oraz o metodach walki z tym ruchem.

Publikacja, mimo popularnego charakteru i celów popularyzatorskich, nie jest pozbawiona również walorów poznawczych i poszerzających naszą wiedzę o wystąpieniach i walce nauczycieli i ZNP w 1937 roku². Stanowiąc zarazem będzie punkt

² Problematyce tej poświęcił sporo uwagi M. Marcuk w pracy *Walka Związku Nauczycielstwa Polskiego a postępowy program oświatowy 1919—1939*, War-

wyjściowy do dalszych, bardziej analitycznych i całościowych badań nad tym ciekawym fragmentem historii oświaty nie tylko na Lubelszczyźnie. O ile można tu podnieść pewne uwagi krytyczne to przede wszystkim do strony technicznej publikacji, głównie zaś do korekty. Razi szczególnie opuszczenie na s. 281 wyrazu „pacyfikacji”, zniekształcenie nazwiska „Krawczyka” (s. 282), powtórzenie dwukrotnie zdania: „Walka środkami mechanicznymi...” (s. 285), w dokumencie 29 — błędnie podano datę strajku w Warszawie 4 września zamiast 4 października (s. 263), na s. 239 — nr 14 dokumentu, a winien być 11, czy pewne powtórzenia z artykułu M. Marczuka i S. Krzykały na temat zjazdu lwowskiego w 1936 roku. Nie te jednak drobne raczej usterki decydują o publikacji. Jej wartość zamyka się w bogactwie materiału faktograficznego i prawidłowych ocenach wydarzeń w 1937 roku w środowisku nauczycielskim i Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Albin Koprukowniak

szawa 1970 (podrozdział: Nauczycielstwo wobec zamachu rządowego na ZNP, s. 419—445) oraz S. Krzykała, *Akcja protestacyjna nauczycieli Lubelszczyzny w obronie Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego w 1937 r.*, „Rocznik Lubelski”, IX, Lublin 1966 (druk 1968), s. 333—352.

Lubelskie. Rozwój województwa w Polsce Ludowej, Red. Aleksander Kierek,
Warszawa 1971, ss. 365, mapy, wykresy, tablice, ilustracje

Państwowe Wydawnictwo Naukowe, publikując serię wydawnictw poświęconych dziejom powojennym poszczególnych województw w Polsce Ludowej, dostarcza czytelnikom nie tylko encyklopedycznych informacji o poszczególnych regionach kraju, ale wypełnia dotkliwą lukę na rynku księgarskim na tego rodzaju wydawnictwa. Seria ta w miarę jednolita pod względem układu tematycznego pozwala na śledzenie awansu poszczególnych województw w każdej dziedzinie. Województwo lubelskie doczekało się w ten sposób pierwszego monograficznego opracowania od przeszło kilkudziesięciu lat¹.

W pracy ukazano rozwój Lubelszczyzny po drugiej wojnie światowej, nie unikając problemów „wstydlivych” dla regionu z zakresu tempa rozwoju i poważnego nie tylko historycznie uwarunkowanego zapóźnienia. Problematyka Polski Ludowej osadzona została w przystępnej formie przedstawionych realiach geograficzno-fizjograficznych i historycznych tej ziemi. Zarówno bowiem T. Szczepanik (*Ogólna charakterystyka województwa*), jak i Z. Mańkowski (*Zarys najnowszych dziejów województwa*) ukazali w sposób syntetyczny zmiany administracyjne województwa od momentu jego powstania w końcu XV wieku aż po dzień dzisiejszy, środowisko geograficzno-geologiczne, zasoby surowcowe, klimat i gleby, wreszcie florę i faunę Lubelszczyzny. Z. Mańkowski wydobyl podstawowe fakty z postępowych i rewolucyjnych tradycji Lubelszczyzny w XIX i XX wieku, koncentrując się głównie na wkładzie tego regionu w walkę z okupantem niemieckim podczas drugiej wojny światowej (ruch oporu, współpraca polskich i radzieckich oddziałów partyzanckich), wyzwolenie spod okupacji i budowę zrębów nowej państwowości polskiej na wyzwolonych terenach w okresie PKWN oraz zasygnalizował podstawowe fakty z dziejów Lubelszczyzny do 1968 roku.

¹ I. Czuma, *Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego*, I, Lublin 1932.